

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Adres redactie: ds H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Administratie: Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220, Zeist

J. D. JANSE — HAARLEMMERMEER

HEILIG IS DE HERE

(slot)

NUMERI 20 : 1-13

„Maar op mij werd de HERE vertoornd om uwentwil“ Deut. 1 : 37

„Ook smeekte ik de HERE: ...laat ik toch naar de overzijde mogen trekken en het goede land zien...
Maar de HERE was tegen mij verolgen om uwentwil
en hoorde niet naar mij“ 3 : 23 vv

„Maar de HERE werd toornig op mij om uwentwil
en Hij zwoer dat ik de Jordaan niet zou overtrekken...
maar gij zult die overtrekken en dat goede land in bezit nemen“ 4 : 21 v

„Zij vertoornden Hem bij de wateren van Meriba
en het verging Mozes kwalijk om hunnentwil“ Psalm 106 : 32.

Het valt niet mee knecht van de HERE te zijn.
Dat heeft Mozes, met Aäron, wel bijzonder ervaren.
Hij, die een van de allengrootste was, dé knecht van de HERE!
Van wie anders staat er geschreven dat het volk in hem gelóofde,
zoals dat van Mozes wordt vermeldt, Ex. 14 : 31 „en het volk vreesde de HERE en zij geloofden in de HERE en in Mozes, zijn knecht“!
En in wie heeft, van de andere kant, de HERE Zelf zo'n vertrouwen gesteld als in Mozes, „vertrouwensman in heel mijn huis“ Num. 12:7.
Een heel bijzondere knecht des HEREN.

Maar, daar heeft hij nu ook de lasten van gedragen.
Bijzondere lasten. Van beide kanten!
Want behalve in hem geloven heeft het volk dat hij moest leiden nog wel wat anders gedaan. Ja, bij de Schelfzee, toen ze erdóór waren... Maar toen ze ervóór stonden had hij te horen gekregen:
Wat hebt gij ons aangedaan?
En drie dagen ná de Schelfzee morden ze alweer tegen hem: wat moeten wij drinken?
Zodra ze het moeilijk kregen, kreeg hij het op zijn nek.
En dat niet maar eens een keertje. Doorlopend.
Dat heeft hem eens zo moedeloos gemaakt, dat hij is uitgebarsten tegen de HERE: Waarom hebt U me met dit volk opgescheept?
Waarom moet ik die last dragen?
Heb ik het ontvangen? Heb ik het gebaard?
Als het zo door moet gaan... doodt me dan maar liever, dat ik deze ellende niet langer hoef aan te zien. Num. 11 : 10 vv
Toen hadden ze weer lopen jammeren om vlees.
En de toorn van de HERE was weer eens ontbrand over hen.
Dat ook nog. Dat was de andere kant. Mozes zat geregeld tussen twee vuren.
Zijn volk kwaad op hem. En zijn God in woede ontstoken. Dan was het ook voor hem dubbel oppassen.

Dat heeft hij bij Meriba gemerkt!
Bij het Meriba-van-Kades.
Waar de twist van het volk weer oplaaide tegen de knecht en zijn Heer.
Wat gaf dat weer een gespannen situatie.
Het prikkelde de knecht en krenkte zijn Heer.
Maar wonder boven wonder gaf de Heer zijn knecht bevel om dat volk niet te doen naar zijn zonden. Het komt er goed af.
Maar toen heeft de knecht zich vergaloppeerd, zich aan dat wonderlijke bevel niet helemaal gehouden.
En wat gebeurt er dan? Dan komt hij er niet goed af.

Dan ontlaadt de toorn van de Heer zich over het hoofd van zijn knecht! En krijgt hij straf. Niet zo'n klein beetje. De erfenis wordt hem ontzegd. Terwijl dat volk, dat toch de aanleiding is geweest van alles, en naar verhouding veel meer en veel vaker en veel erger en veel brutaler gezondigd heeft tegen de HERE, vrijuit gaat en straks de erfenis wél krijgt.

Later heeft Mozes er meermalen aan herinnerd.
Toen hij, voor de poorten van het beloofde land, afscheid moest nemen van het volk. Omdat zij wel verder mochten en hij niet.
Hij mocht het goede land niet binnen.
Evenmin als heel die oudere generatie, op wie de HERE zo kwaad was geworden om hun goddeloos gejammer, dat Hij zwoer: jullie komen er niet!
Ook ik, zegt Mozes dan, heb dat moeten horen: jij komt er niet!
Want ook op mij is de HERE kwaad geworden.
Om u wentwil.
Zo zegt hij het dan.
Om uwentwil — had hij zelf dan geen schuld?
Dat zal hij wel niet hebben willen ontkennen.
Maar: zij waren toch de aanleiding geweest.
Zij hadden zijn geest verbitterd (Ps. 106 : 33 St.V.).
Zij hadden de toorn van de HERE gáánde gemaakt.
Om uwentwil — mogen we daar ook niet dit in horen: het liep uiteindelijk over hèn!
Het ging om water voor hen.
Het ging erom, dat de HERE voor hun ogen als de Heilige naar voren zou komen.
Omdat de HERE zo met hen en voor hen in de weer was, schoot zijn toorn uit op zijn knechten.
Die kregen de klappen.
Want dat volk moest ook daardoor weten dat de HERE dit keer op hen niet wilde toornen en niet wilde twisten.
Zo heeft Hij in de straf over zijn knechten Zijn heiligheid gehandhaafd, die zij verduisterd hadden.
Om uwentwil — wat een goedheid voor hen.
En onverbiddeelijkheid voor zijn knechten.
Voor Mozes, door wie de HERE zich al meermalen had laten verbidden!
Toen zijn toorn groot was en de straf al aangezegd.
Maar op Mozes' gebed was die toch nog afgewend.
Van het volk. Het diep schuldige volk, dat zijn bestaan had verspeeld.
Maar nu Mozes voor zich zelf bidt om afwending van de, in zijn geval toch wel erg zware, straf laat de HERE zich niet verbidden.
Het volk heeft Hij gespaard.
Zijn eigen knecht niet.
Die moest eronderdoor.
De bittere beker drinken. Van Zijn toorn.

Ja, worden onze gedachten, als we dit handelen van de HERE met zijn knecht overdenken, niet als vanzelf getrokken naar nog een andere knecht des HEREN? Nog groter dan Mozes.
Nog meer dan hij DE KNECHT DES HEREN.
Die heeft nog meer dan hij moeten verduren van het volk des HEREN.
Jesaja heeft er al van gesproken (50, 53)
Maar daar staat dan ook dat deze knecht heeft geleden om het volk des HEREN. Om hunnentwil.
En toen hij bad, als Mozes, om afwending van de bittere beker, de beker van de toorn van de HERE (om uwentwil!) toen is die bede niet verhoord.
Wel de voorbede voor de overtreders: Vader, vergeef het hun...
Wonderlijke God.
De God van Israël.
De God van Mozes, zijn knecht.
De God en Vader van onze Here Jezus Christus.
Zijn knecht.
Die had zich zelfs helemaal niet misgaan.
Toch was de straf op Hem.
Op Hem de straf. Voor ons de vrede.

Want Hij zal niet aldoor twisten
noch eeuwig de toorn behouden
Hij doet ons niet naar onze zonden
en vergeldt ons niet naar onze ongerechtigheden.

Ons niet — Hèm wel!
Dat is nu HEILIG.
Zo is er maar één.
Die ook zijn eigen Zoon niet gespaard heeft...

KERKELIJK Leven

Compliment voor een complement

In het artikel 'Synodalia' in ons nummer van 11 februari oefenden we kritiek op het feit dat de generale synode van Dordrecht van het moderamen op de wenk van een praeadviseur de toezegging kreeg dat ds H. J. Hegger vanwege enkele uitdrukkingen in zijn bezwaarschrift tegen drs Baarda zou worden vermaand. Ik schreef:

„En hij zal worden vermaand, ds Hegger, door mannen, die generlei recht hebben, pastoraal te vermanen. Daartoe hebben de kerken hen niet verkozen.

— — —

En thans matigt de synode en matigen deze leden van het moderamen zich het recht aan iemand te vermanen, die een gravamen indient”.

Een van onze oudere, om niet te zeggen oudste lezers (78) schreef ons, overigens verblijd dat hij me in Opbouw weer ontmoette, een brief, die we belangrijk genoeg vonden om hem ten dele hier door te geven:

„Bij het schrijven van het artikel Kerkelijk Leven (Synodalia) in Opbouw van 11-2-1972 heb je blijkbaar niet bedacht dat de kerken waartoe ds Hegger behoort leven onder een andere K.O. dan de onze. Men spreekt daar nog wel van „herziene” K.O., maar dat vind ik misleidend. 't Is een heel andere K.O. en wel naar het wezen een andere.

Art. 27: „De regering van de kerk en het opzicht en de tucht in de kerk zijn toevertrouwd aan haar vergaderingen.”
Art. 28: „Deze vergaderingen hebben elk naar eigen aard, gezag, haar door Christus verleend.”

Art. 44: „Elke meerdere vergadering bestaat uit ambtsdragers.”

Art. 51: „Het behoort met name tot haar (d.i. de classis) taak toe te zien dat de kerken haar roeping en taak nakomen.”

Daar zijn vier artikelen met ook vier zaken die wij ongereformeerd noemen. Ten eerste heeft de Here de regering van de kerk niet opgedragen aan vergaderingen maar aan broeders, aan herder-leraars en aan opzieners. De nieuwe K.O. degradeert de ambtsdragers tot ambtenaren van de kerkeraad en naar gelegenheid ook van een meerdere vergadering.

Ten tweede hebben meerdere vergaderingen geen gezag van Christus ontvangen.

Ten derde gaan naar een meerdere vergadering geen ambtsdragers maar afgevaardigden. Van ouds is het zo geweest dat de broeders ter meerdere vergadering hun bevoegdheid ontlenden aan hun afvaardiging en niet aan hun ambt. Ook niet-ambtsdragers kunnen wel worden afgevaardigd met gelijke bevoegdheid.

Ten vierde staan de kerken niet onder opzicht van de classis of van enige andere meerdere vergadering.

Naar het wezen der zaak is de nieuwe K.O. een andere. Tegen wat eeuwenlang als gereformeerd gegolden heeft schrijft Nauta: „Kerkeraad, classis, particuliere synode en generale synode dragen als vergadering hetzelfde type en hetzelfde karakter. De kerkeraad is in wezen

geen andere vergadering dan de classis of de synode.”

Art. 121 maakt het elke meerdere vergadering gemakkelijk elke mindere vergadering uit te schakelen.

Art. 118 maakt het aan elke-meerdere vergadering gemakkelijk ongewenste ambtsdragers, en ook een hele kerkeraad, weg te werken. Enkel het staan onder ernstige verdenking is daarvoor voldoende. Ieder die geen partijganger is, staat onder verdenking. De ijveraars hebben al lang het oog op hem.

Wanneer de generale synode gesloten is blijft het moderamen aan, z.g. als deputaten, in de praktijk als dagelijks bestuur van de kerken, met uitgebreide bevoegdheid: art. 63. Wanneer de synode het moderamen opdraagt om ds Hegger te vermanen, zullen die broeders niet verlegen met het antwoord zijn wanneer hun naar hun bevoegdheid wordt gevraagd. Men zou even goed een bisschop kunnen vragen naar zijn bevoegdheid om een pastoor in zijn diocees te vermanen.”

Tot zover onze briefschrijver.

We zijn dankbaar voor zijn aanvulling, voor dit complement op ons artikel. Toen we het schreven wisten we heel goed dat hetgeen de synode via haar moderamen gaat doen — ds Hegger vermanen! — niet tegen het daar geldende kerkrecht is. Maar wij toetsten hetgeen het moderamen gaat doen niet aan het „jus constitutum” in de synodale kerken, maar aan het „jus constituendum”. De briefschrijver, verklaard vijand van alle vreemde termen en van alle duur-doenerij neme ons deze termen niet kwalijk. Bijna hadden we geschreven: „N'en déplaise ds Doornbos. Maar als ik het zó zeg krijg ik weer moeilijkheden met die broeder en zuster die alleen maar nederlands lezen. Daarom: mijn Vriend Doornbos moet het mij maar niet kwalijk nemen. Ik bedoelde: dat ik schreef niet volgens het kerkrecht zoals dat in de synodale kerkorde is vastgelegd, maar volgens het kerkrecht zoals dat moet en behoort te worden vastgesteld in een waarlijk gereformeerde kerk.

Uit de geciteerde brief hebben de lezers bemerkt wat voor kloof er gaapt tussen de geldende kerkorde van de synodale kerken en het kerkrecht dat behoort te gelden.

Het is goed dat deze dingen weer eens onder onze aandacht komen.

Het is daar maar zo dat ook bijvoorbeeld elk predikant bij zijn bevestiging belóóft zich te zullen onderwerpen aan het opzicht en de tucht van de meerdere vergaderingen.

U hebt het al begrepen: de briefschrijver was ds K. Doornbos van Wormer. En U merkte: hij is nog goed bij de tijd. Hetgeen ook wel eens zou kunnen blijken bij de mogelijke verschijning van een geschrift dat hij in portefeuille heeft. Ik denk dat dat 'portefeuille' er net nog bij door kan. Daarom waag ik ook de volgende sprong: Compliment voor uw complement, ds Doornbos!

HAREN (GR.)

G. VISEE

—o—

Onze grote, kerkelijke zonde

Het is een algemeen erkend feit, dat christendom en kerk in onze dagen door een ernstige crisis worden geteisterd. En dan door een crisis die tot in de grondslagen daarvan

is doorgedrongen! De boodschap der kerk slaat kort en goed niet meer aan. Ze zegt de mensen weinig, soms zelfs niets meer. En daarbij gaat het niet om de millioenen die radikaal met Godsdienst en kerk hebben gebroken, maar om de tien- of honderdduizenden die nog min of meer met de kerk in relatie staan. Mensen wier ouders of grootouders trouwe leden van de kerk, overtuigde gelovigen waren. Mensen die eenmaal gedoopt werden of geboren zijn uit ouders die nog de doop ontvingen. Ze vragen zich onverschillig, vertwijfeld, verbitterd, cynisch of wanhopig, af: Wie, wat is God, wij „zien”, wij „ervaren” Hem niet, en woorden als zonde, verzoening, verlossing, bekering zeggen ons niets meer.

Wanneer men zich afvraagt welke de oorzaken zijn van deze crisis en men laat zich ook bij deze vraagstelling leiden door de Schrift dan ontvangt men daaruit een duidelijk antwoord. Het antwoord waarop ik, dit zeggend, het oog heb is niet het enige antwoord dat de Schrift op deze vraag geeft. Het is ook niet het volledige antwoord. Maar het is wel één antwoord. Misschien zelfs wel het belangrijkste. Het antwoord waarop ik hier zinspeel vindt men in Joh. 17, in het hogepriesterlijk gebed. Onze Heiland bidt daarin tot zijn Vader met het oog op zijn discipelen: Ik heb hun de heerlijkheid gegeven die Gij Mij geschonken hebt, opdat zij één zijn zoals Wij één zijn: Ik in hen en Gij in Mij, opdat zij volmaakt één zijn en de wereld zal erkennen, dat Gij Mij hebt gezonden en hen hebt liefgehad, zoals Gij Mij hebt liefgehad.

In deze woorden verklaart Christus nadrukkelijk dat de eenheid der gelovigen een door Hem gekozen „middel” is om de „wereld” — de niet-gelovende mensheid — tot de erkenning te brengen dat God zijn Zoon in de wereld gezonden heeft om haar te verlossen! De wonderlijke, feitelijke, Geestelijke eenheid van zijn kinderen, een eenheid in woord en daad, in liefde en dienst, wil Christus gebruiken om de „wereld” uit de duisternis te lokken naar zijn wonderbaar licht. Je zou het zó kunnen zeggen: Jezus Christus heeft in zijn hogepriesterlijk gebed zijn zaak, de zaak van de verlossing der wereld, de zaak van zijn koninkrijk op de éne kaart van de éénheid der gelovigen gezet!

Wanneer men dit woord van Christus in zijn geweldige ernst heeft verstaan en goed op zich heeft laten inwerken zal men beseffen dat de verdeeldheid der gelovigen een demonische **belemmering** moet vormen voor de doorwerking van het Evangelie, voor de uiterlijke en innerlijke groei van de kerk, voor de doorbraak van zijn Koninkrijk. Wanneer Christus Zichzelf door de eenheid van alle gelovigen in en door de wereld wil laten kennen dan moet immers de verdeeldheid der gelovigen het grote obstakel voor die kennis vormen. Dan moet de kerkelijke verscheurdheid een **verduistering** van Christus en zo op een ontstellende wijze desastreus voor de „wereld” zijn.

☆☆☆

Het is nu een door ieder te constateren feit dat de gelovigen in ons land maar bitter weinig onder de indruk zijn van de ontzaglijke ernst van deze woorden, van dit **gebed**, van onze Heiland.

Het is immers huiveringwekkend om het te beleven hoe groot en afschuwelijk de verdeeldheid, de verscheurdheid, de onderlinge vervreemding onder de christenen in ons Vaderland is.

Wanneer ik dit zeg denk ik speciaal aan allen in ons land die in oprechtheid belijden dat zij in zonde ontvangen en geboren zijn, die waarachtig geloven dat Jezus Christus de enige en volkomen Zaligmaker is, die de Heilige Schrift aanvaarden als het betrouwbare Woord van God dat absoluut gezag heeft over heel hun leven en die hun geloof voort vinden in de reformatorische belijden-schriften. Er zijn plaatsen — o.a. Kampen! — waar zeven of acht verschillende kerkelijke gemeenschappen verzekeren dat zij van ganser harte het zojuist genoemde geloven en belijden. Maar van de door Christus van de Vader afgebeden eenheid is onder hen geen sprake. Ze zijn soms zo vreemd ten opzichte van elkaar als nederlanders en eskimo's!

De diepste ellende van deze verbijsterende stand van zaken is misschien wel dat wij de-

ze verdeeldheid zo weinig, of in het geheel niet, kennen en beleven als een verschrikkelijke **zonde**. We kunnen er wel wat obligate jammerklachten over slaken. En we kunnen zo in 't algemeen wel zeggen dat de kerkelijke verdeeldheid een diep te betreuren feit is. Maar achter die woorden brandt niet het besef dat wij met en in die verdeeldheid dag in dag uit **zondigen tegen God!** En dat wij met al onze orthodoxie, kerkelijkheid, christelijke actie en vroomheid in feite Gods zaak, de zaak van zijn koninkrijk dag in dag uit **tegenstaan**. Anders gezegd: wij kennen en beleven de kerkelijke verscheurdheid niet als **schuld** voor God. Wij beseffen niet echt dat daarom Gods **toorn** naar ons uitgaat en daardoor onze kerkelijke activiteiten tot onvruchtbaarheid worden gedoemd. Is het met het oog op deze stand van zaken een wonder dat zich in alle kerken het benauwende verschijnsel van Geestelijke verarming en verschralling openbaart?

Inderdaad: wij zien niet echt, niet gelovig, niet Geestelijk onze kerkelijke gedeeldheid als **zonde** en **schuld** voor God. Wij **lijden** er niet onder. Als dat wel het geval was zou dat kwaad ons dag noch nacht met rust laten, zouden we er mee worstelen in onze gebeden, zouden we ons metterdaad **bekeren** van deze grote, kerkelijke ongerechtigheid.

☆☆☆

Een van de dingen die ons bij nauwgezette Schriftlezing opvallen is dat uit wat daarin verhaald wordt zo duidelijk blijkt dat de zonde altijd, en in meer dan één opzicht, met **dwaasheid** gepaard gaat, ja, in feite naar haar wezen ook dwaasheid is.

Die dwaasheid demonstreert zich onder andere hierin, dat een in zonde levend mens zichzelf permanent in de weg staat bij het najagen van wat hij beoogt. Anders gezegd: dat hij ten gevolge van de zonde die hij blijft koesteren met de ene hand kapot maakt wat hij met de andere probeert tot stand te brengen. Ieder zo zondigend mens probeert met zijn zondige activiteit te komen tot wat naar zijn opvatting „geluk” is. Niemand zondigt om de zondigen. Maar het feitelijke effect van zijn doen en laten is dat hij tot steeds groter ellende vervalt. Men denke maar eens wat het uiteindelijke levenslot is van een dronkaard, een druggebruiker, een gierig-aard, een machtswellusteling, een genotzoeker, een egoïst.

De zonde waarover wij nu spreken vertoont ook zeer duidelijk dit aspect van dwaasheid.

Dat valt onmiddellijk op als men zich goed realiseert hoe momenteel de kerkelijke situatie in Nederland is.

Ik wijs allereerst op de Ned. Herv. Kerk — de Rooms-katholieke laat ik nu buiten beschouwing. De Ned. Herv. Kerk is institutioneel een eenheid. Alle afzonderlijke gemeenten leven in een hecht door-timmerd organisatorisch verband. De kerkorde ervan is een indrukwekkend en omvangrijk complex van ordonnantiën. De organisatie van de Ned. Herv. Kerk als een geheel vindt haar concrete gestalte in classica en provinciale kerkvergaderingen en vooral in de generale synode. Met haar grote aantal raden, instituten en commissies probeert deze aan het door haar geregeerde instituut gestalte te geven en in de door haar gewenste richting te leiden. Maar deze door een kleine „top” geregeerde kerkelijke organisatie is alles behalve een eenheid. Van een **allen** omvattende **Geestelijke** eenheid is daarin geen sprake. De grote groep van humanistisch georiënteerde predikanten en kerkleden die de godheid van Christus loochenen, het evangelie van de ver-

zoening door het bloed van Christus verafschuwen, die het aandurven in verband daarmee soms zelfs van „kannibalisme” te spreken, heeft niets gemeen met b.v. Gereformeerde-bonders en Confessionelen. En tussen deze twee uitersten zijn er nog andere „modaliteiten”, beter gezegd „richtingen” (de Herv. Synode gebruikte onlangs zelf weer dit door velen verfoede woord!) tussen welke geen ware kerkelijke gemeenschap bestaat.

Dit wordt onmiddellijk duidelijk als men let op het beroepen en laten preken van predikanten. Als in een kerkelijke gemeenschap een werkelijke eenheid, een ware Geestelijke gemeenschap bestaat dan moeten daarin **principieel** (niet maar reglementair!) en **werkelijk alle** preekstoelen voor **alle** predikanten open staan. Maar daarvan is in de Ned. Herv. Kerk niets te bespeuren. En nu spreek ik er nog niet eens van dat allerlei synodale uitspraken en activiteiten door grote groepen in de Herv. Kerk worden genegeerd. De Ned. Herv. Kerk is een huis dat degenen zichzelf verdeeld is.

Hoe de situatie in de (synodaal) Geref. Kerken momenteel is, is ons allen bekend: Ook daarin bestaan tegenstellingen die het hart van het Evangelie raken en steeds scherper vorm aannemen. Er is een „rechter”-vleugel die publiek een groot aantal kerkleden van „modernisme”, van ontrouw aan de belijdenis beschuldigt. En ook daar zijn niet meer alle kansels voor alle predikanten toegankelijk.

Hetzelfde verschijnsel doet zich in de Chr. Geref. Kerken voor. Ook in deze kerken is een spectrum van „nuances”. Ook daarin worden in bepaalde gemeenten predikanten van een bepaalde „kleur” niet op de preekstoel toegelaten. En nog eens: als om redenen van de „leer” in een gemeenschap van kerken niet **alle** predikanten in **alle** gemeenten worden toegelaten om het Woord en de sacramenten te bedienen is in feite van een ware,

een echt kerkelijke gemeenschap geen sprake meer.

In de vrijgemaakte Keref. Kerken was voor enkele jaren de situatie precies zo. Een aantal predikanten werd door een deel van de kerken officieel of officieus geboycot. En in deze kerken kwam het bovendien van het grote kwaad der kerkelijke verdeeldheid tot de nog veel grotere ongerechtigheid van de kerkscheuring. Men heeft het daar aangedurfd de zonde waarvan men in 1944 slachtoffer werd zelf te bedrijven. Vele van deze kerken sneden kort, goed en meedogenloos de kerkelijke band met veel zusterkerken en een groot aantal medegelovigen door.

☆☆☆

In dit alles openbaart zich duidelijk de dwaasheid van de zonde der kerkelijke verdeeldheid.

Wij beleven het dat mensen die pretenderen de Heilige Schrift van harte te aanvaarden als het betrouwbare en gezaghebbende Woord van God en trouw te zijn aan de reformatorische confessies, kerkelijke gemeenschap **handhaven** met mensen die naar hun overtuiging niet „van de kerk zijn”, of kerkelijke gemeenschap **weigeren**, ja, soms **verbreken** met hen die een „even dierbaar geloof” deelachtig werden, of, nog erger, zich aan deze beide kwaden schuldig maken.

Wij kunnen dit alles kort en duidelijk zo omschrijven: wij, die gereformeerden willen zijn; wij, die trouw willen zijn aan de reformatorische confessies, trekken de grenzen van de kerkelijke gemeenschap waartoe zij behoren of te ruim of te eng of doen het allebei.

Deze situatie overwegend moet de vraag bij ons opkomen: wat moeten wij met het oog daarop doen?

Daarover D.V. een volgende keer.

KAMPEN

C. VEENHOF

God heeft zijn woord gegeven

M. R. v. d. Berg

Mel. 1539

God heeft zijn Woord gegeven.

Hij spreekt het met gezag.
Zijn Woord is ons ten leven,
een gids bij nacht en dag.
Wij kunnen ons niet keren
of wenden zonder Hem
en als we 't toch proberen,
geraakt ons leven klem.

Gods stem klinkt in ons leven
en roept ons bij de naam.
Zo worden wij ontheven
aan dit ons doodsbestaan.
Hij maakt ons tot zijn zonen
en dochters, vrij van schuld.
Zijn heil, voor ons gekomen,
heeft heel ons hart vervuld.

Wij willen God nu prijzen
voor wat Hij heeft gedaan
en voor zijn gunstbewijzen
die ons te wachten staan.
Heer, onze monden zingen
uw lof. Wij zijn zo blij
dat wij wel willen springen:
uw schapen in uw wei.

WEGGESTUURD VAN TAFEL

Uit oorlogstijd is me een herinnering bijgebleven aan een gebeurtenis, waarin de thema's „oorlogsspanning” en „kerkelijke tucht” samenklonken. Het was mijn vader die er de hoofdrol in speelde — maar dat kon hij niet helpen.

De generale synode van Amsterdam had in 1936 vastgesteld, dat leden van enkele politieke organisaties vermaand moesten worden en — bij verharding — eventueel onder tucht behoorden te worden geplaatst. Of dat een wijs besluit is geweest of niet — men geloofde in die tijd nog in generale synodes en haar besluiten werden voor vast en bondig gehouden. Althans zo lang er geen oorlog was.

Zo ging het ook in de gemeente, welke mijn vader als predikant diende. Enkele broeders waren actief lid van de Nationaal-Socialistische Beweging en wilden dat goed weten ook. Ze werden van tijd tot tijd vermaand om hun levenswandel. Dat ging nog in de dertiger jaren. Maar dat werd erg moeilijk, toen in 1940 de Duitsers hier de lakens uitdeelden en de NSB als hun voorpost behandelde. Men fluistert, dat toen diverse kerkeraden het synodebesluit tijdelijk vergeeten zijn...

Maar niet alzo in de gemeente van mijn vader. Daar ging het vermaan door. En dat was niet eenvoudig, want je hoefde tegen sommige NSB-ers maar één onwelgevallig woord te zeggen of je hing morgen bij de „Grüne”. Die kerels verschoven dan de kerkelijke aanpak naar de politiek en riepen prompt de hulp van hun beschermers in. Ook vader is wel door de „Grüne” verhoord om zijn preken.

Toch — een van hen was een rondborstige vent. Die vermaande mijn vader vriendelijk en zei: „u moet ophouden voor de koningin te bidden, dominé, en u moet niet langer politieke adviezen in uw preken geven. Want vandaag of morgen gaat u voor de bijl en dat gun ik u niet”. Vader bedankte hem dan voor zijn waarschuwing en beloofde die vermoedelijk met een woord van vermaan om 's mans levenswandel. Overigens veranderde er niets: het was hem genoegzaam bekend wat de bezetters wensten en even zeer wat de Schrift van ons vraagt.

Een ander gemeentelid was feller. Die daagde de kerkeraad uit om tot het uiterste van de tucht voort te varen. Totdat eindelijk de kerkeraad besloot deze broeder af te houden van het avondmaal. Met algemene stemmen, dat wil zeggen: ze stonden er allemaal voor, maar de predikant zou in de vuurlinie komen. En inderdaad, toen een deputatie van de kerkeraad de broeder en zijn vrouw de boodschap bracht, dat zij aanstaande zondag niet aan het avondmaal mochten komen, stond de kwestie op scherp.

Nu gebeurt er niets bij geval. Zo trof het dat ik op een zaterdagmiddag in het ouderlijk huis kwam om een weekend over te blijven. Ik had namelijk een afspraak met

mijn vroegere baas, die me wilde spreken. Vader riep me apart. Vertelde me, dat hij in spanning zat: dat een echtpaar uit de gemeente, leden van de NSB, afgehouden was van het avondmaal; en dat de man juist was komen vertellen, dat hij morgenochtend toch zou komen aanzitten! Vader had geloof ik alleen behoefte, dit even kwijt te raken — want verder was hij gewoon zijn peultjes zelf te doppen.

Ik antwoordde hem dat mijn collega-organisator me uitgenodigd had om morgenochtend voor hem orgel te spelen in dezelfde kerk, zodat ik — ongezien en uit de hoogte — getuige zou kunnen worden van een ongewoon kerkelijk tafreel. — „Indien al”, zei vader. „Want als alles goed gaat zal niemand iets merken”.

Wel, vader had al eerder in zijn leven iemand krachtadig van het avondmaal moeten weren. Een predikantsweduwe uit een naburige plaats geloof ik, die zich zodanig tegen haar kerkeraad had opgesteld, dat het harde woorden en bittere verwijten had gegeven. Ze had zich tot vader gewend om in diens gemeente aan tafel te mogen — maar vader had haar gezegd: maak alles maar gauw met uw kerkeraad in orde en deserteer niet. Toen ze daarop brutaal toch bij het avondmaal was komen aanzitten, had vader persoonlijk de schaal en beker rondgediend, te beginnen aan de ene zijde van de gast en eindigend bij haar andere zijde. Zelfs de kerkeraad had niet opgemerkt dat hij haar overgeslagen had!

Nu wist ik ook zonder deze anecdote wel aan den lijve, dat vader in staat was iemand krachtadig van de huiselijke tafel te weren. En hij was er niet de man naar om voor een bedreiging aan de kant te gaan. Het kwaad scheen dus ten volle besloten, maar vandaag was het nog geen morgen.

Die avond had ik het afgesproken onderhoud met mijn vroegere baas. In dat gesprek viel de vraag: hoe gaat het met de gezondheid van je vader? Kan hij zijn werk aan? En plotseling: heeft hij nog wel eens last van die NSB-er?

Ik kon mijn oren nauwelijks geloven en antwoordde: „ik weet niet over welke NSB-er het gaat, want er schijnen meerdere te zijn. Maar om u — onder bankgeheim — iets te zeggen: juist vanmiddag hoorde ik van vader een opmerking over een NSB-er, die het hem lastig maakt. Het antwoord was al even opvallend: „dat moet die beroerde Zo-en-Zo zijn, die is altijd lastig tegen je vader”. — „Hoe weet u dat?” — „Dat heeft hij me zelf verteld en ik heb hem verboden je vader lastig te vallen. Ik dacht dat het uit zou zijn. Maar nu moet het maar eens uit zijn!”

„Hoe denkt u dat te doen?” vroeg ik. Bleek, dat mijn oude baas hem aan een zakencrediet had geholpen, onder voorwaarde dat de man hem regelmatig verslag zou uitbrengen van zijn zaak. Dat verslag bleef weg en het vertrouwen was aardig afgenomen.

„Hij hoeft niets te doen”, dreigde mijn gastheer; „of ik laat het crediet opzeggen en dan is zijn zaak op de flacon!” — „Dan mag u wel vlug zijn”, repliceerde ik, als door een ingeving. „Morgenvroeg moet in de kerk een bommetje springen van een NSB-er — waarvan ik de naam overigens niet weet”. „Hij komt morgen om tien uur bij mij op het matje”, besliste mijn oud-werkgever, „en dan zien we wel wat er gebeurt”.

Ik moet toegeven dat de zaak niet gemakkelijker was geworden. Het was mogelijk, dat mijn vroegere baas de juiste man op de korrel had. Zeker was dat niet: er waren immers meer NSB-ers en ongetwijfeld had geen van hen een bloeiende zaak. Maar goed, de kans bestond. Dan: zou hij tijdig voor een onderhoud op zondagmorgen worden opgeroepen? En zou hij zich op zondagmorgen laten ontbieden voor een moeilijk zakengesprek? Zou mijn patroon zich ook in de vingers snijden? Er waren nog al wat vraagtekens en mijn vader liet bepaald niet los: of broeder Zo-en-Zo dezelfde als de onder tucht gestelde NSB-er was.

De zondagmorgen brak aan. De kerkdienst begon om half tien. Toen het formulier daarvan zijnde gelezen was en de eerste tafel werd opgeroepen, was het vijf minuten voor tien. Ik tuurde door een kier in de gordijnen naar beneden, voorzover het werk dat toeliet. Maar aan tafel gebeurde niets onregelmatig. Zelfs geen persoonlijke bediening. Schaal en beker werden doorgegeven van hand tot hand en dit gebeurde tafel na tafel. Het was langzamerhand duidelijk: de man had mijn vader alleen willen bedreigen — dan wel hij was op het matje geroepen.

Bij de koffie hoorde ik pas de toedracht. Toen de dienst begon had de NSB-er met zijn vrouw vlak vooraan gezeten. Ja werkelijk: de positie voor een frontgevecht was ingenomen. Vader verwachtte dat de bom ging barsten. Toen hij de gasten aan de eerste tafel nodigde, was dit echtpaar opgestaan en naar het gangpad gestapt. Vader wist dat het nu ging gebeuren. Maar hij had nog één gebed: dat het niet hoefde door te gaan. Op dat moment keerde het echtpaar zich naar de buitendeur en verliet het gebouw, tegen de stroom feestvierders in!

Eigenlijk gek — dat ik nooit van mijn vroegere baas heb vernomen of hij de man wel of niet op het matje heeft gekregen. En eigenlijk ook gek, dat deze liberale en onkerkelijke man zich voor een gereformeerd predikant interesseerde. En het allergekste is wel: dat al deze dingen moesten samenvallen binnen een half weekend.

Maar misschien is het wel zo dat alle spelers in zo'n gevaarlijk spel slechts pionnen zijn in de hand van de grote Schaakmeester. Of ziet u het anders?

D. W. L. Milo - Vierhouten

ZENDING

Critische waardering van ons Gereformeerde zendingsbeleid¹⁾

— Mijn opdracht luidt: „U moet een koers uitstippelen voor een Gereformeerd zendingsbeleid in Zuid-Afrika.” In het Engels noemt men zo iets een „tall order”, volgens het Groot Woordenboek van Kritzinger een **onuitvoerbare onderneming**. Dit te weten maakt mijn taak veel gemakkelijker, vooral ook met het oog op het beantwoorden van kritische vragen in de discussie.

(1)

1. NEGATIEVE PROBLEEMSTELLING

Wat bedoelen we eigenlijk met het woord 'Gereformeerd'? Dit woord heeft zijn historische kleur. „Sedert de 16e eeuw is Gereformeerd het in Nederland (wij voegen er aan toe: 'en in Zuid-Afrika') gebruikelijke woord voor de Protestantse godsdienst en kerk tegenover het Rooms-Katholicisme” (formulering van D. Nauta).²⁾ S. Greijdanus zegt: „Wij moeten er op letten, dat het Calvinisme niets anders wil leren dan wat God in de Heilige Schrift openbaart” en verder: „Het is naar zijn diepste wezen de Christelijke Godsdienst naar zijn zuivere bestaan en werking”.³⁾ Waar Nauta de historische gebondenheid beklemtoont en Greijdanus het woord koppelt aan gehoorzaamheid aan de Schrift, moeten wij beide momenten in de bepaling van Gereformeerd vasthouden. We kunnen dan als volgt formuleren: **Gereformeerd is de Christelijke doctrina die in gehoorzaamheid aan de Schrift gestalte gekregen heeft in een bepaalde historische bedding**. De historische bedding mag niet worden verzwegen. Ons Gereformeerd-zijn is mede bepaald door de historische bedding van cultuur en wijsbegeerte waarin onze vaders hebben geleefd. In een andere historische bedding zouden we b.v. het „extracalvinisticum” van vr. en antw. 47-48 van de Catechismus en de 5 artikelen tegen de Remonstranten niet ontvangen hebben. De geloofsuitspraken zouden een heel ander accent gekregen hebben om de eenvoudige reden dat de duivel in zijn aanvallen op het volk van God zich ook in een bepaalde historische bedding beweegt.

Daarom zijn we het er allemaal over eens dat we ons bijzondere Gereformeerd-zijn niet kunnen overplanten op de zendingskerken. Bantoe-kerken moeten een eigen karakter vertonen en eigen geloofsvormen en manieren waarop ze hun geloof kunnen uitdrukken, bezitten. Dat is vastgelegd in synodale besluiten en rapporten. Het is mogelijk veel citaten te geven, maar ik volsta met één citaat: „Als de naturellen niet geïnstitueerd zijn in een eigen kerkverband met een eigen vorm en karakter, zal het gevolg daarvan zijn, dat deze vreemdheid in hun eigen kerk of in een kerkverband samen met de blanken

meebrengt dat ook het Woord van God hun vreemd blijft.”⁴⁾

Wat het **theoretische zendingsbeleid** betreft zijn we het hierover wel eens. In dit theoretische vlak kunnen discussies worden gevoerd: **enerzijds** over de vraag of datgene wat dr D. J. W. Kritzinger de ethnocentrische norm⁵⁾ noemt, in deze vraagstukken niet een te grote rol speelt; **anderzijds** over de vraag of wij ons eigen historisch Gereformeerd-zijn niet te zwaar accentueren als gesteld wordt: „Ook de Bantoe-kerk moet een ware Gereformeerde Kerk zijn.”⁶⁾

Maar deze discussies zijn grensdiscussies. Communis opinio is, dat het wezenlijke van de zendingsopdracht bepaalt dat de Bantoe deel moet krijgen aan Christus, in gehoorzaamheid aan de Schrift, binnen de context van zijn eigen Bantoe-leven. De Bantoe moet niet primair in gemeenschap gebracht worden met ons verleden, met ons heden en met onze toekomst, maar in gemeenschap met Christus, met Zijn verleden, waarin de oude Bantoe-mens samen met Hem gekruisigd is (Rom. 6:6). In gemeenschap met Christus' kruisiging is de verloren Bantoe-existentie weggenomen en in gemeenschap met Christus' opstanding (Ef. 2:6) komt een nieuw Bantoe-mens-zijn naar hem toe en krijgt hij deel aan Christus' heden, omdat Hij de Zijnen door de Heilige Geest laat delen in zijn genade, zonder angst voor demonen maar met de overblijfselen van het messiaanse lijden (Col. 1:24). In die gemeenschap met Christus krijgt de nieuwe Bantoe-mens ook deel aan Christus' toekomst, om samen met Hem verheerlijkt te worden (Rom. 8:17), samen met Hem te erven (Rom. 8:17) en samen met Hem te heersen (2 Tim. 2:12).⁷⁾

■ De mislukte praktijk: civilizado of eigen kerk?

De grote vraag is: hebben we ons theoretische zendingsbeleid ook ten uitvoer gebracht en de voorwaarden geschapen voor de ontwikkeling van een eigen Christelijk Bantoe-leven? U kunt erop wijzen, dat er inderdaad inheemse Bantoe-kerken zijn met eigen kerkverbanden, maar dat kan louter een formaliteit zijn. De vraag is niet of er Bantoe-kerken en -verbanden zijn, maar of die kerken en verbanden een eigen vorm en karakter vertonen, of de Bantoe-gelovigen deel hebben aan Christus in hun eigen cultuur-bedding. Met andere woorden: is ons praktische beleid in overeenstemming met ons theoretische beleid?

M.i. moet deze vraag ontkennend beantwoord worden. Ik ben er zelf van overtuigd dat ons praktische beleid overeenkomsten vertoont met het politieke **assimilado**- of

civilizado-beleid van Portugal. Ndabaningi Sithole omschrijft dit beleid bijzonder scherp als volgt: „An African can never become a full citizen in Portuguese Africa until he first becomes Portuguese. In accepting the assimilated African, the Portuguese are merely receiving back their own Portuguese they pumped into him.” (Een Afrikaan — d.w.z. een Bantoe — kan nooit in de volle zin van het woord burger worden in Portugees Afrika tenzij hij eerst Portugees wordt. Wanneer ze de geassimileerde Afrikaan accepteren, ontvangen de Portugezen alleen maar hun eigen Portugees terug die ze eerst in hem gepompt hebben). En over de verwante franse assimilatie-politiek zegt hij: „It creates the false impression upon many African minds that there is nothing higher than to be an Frenchman.”⁸⁾ (Ze wekt bij tal van Afrikanen de valse indruk dat er niets hogers bestaat dan een Fransman te zijn). Mutatis mutandis kan m.i. hetzelfde gezegd worden van ons praktische zendingsbeleid. Wij pompen ons historische bepaald Gereformeerd-zijn er bij de Bantoe in als de weg om Christen te worden en wekken daarmee onbewust de indruk dat het Westers-bepaalde Christen-zijn ook het Gereformeerde Bantoe-ideaal is.

Als eerste bewijs noem ik het feit dat ook op Bantoe-synodes de Openlijke Verklaring gelezen wordt en instemming met die Verklaring gevraagd wordt. Daarmee verlangen we van onze Bantoe-broeder gemeenschap te hebben met ons historisch-bepaald Gereformeerd verleden. Volkenkundig gezien zijn Senzangakhona, Shaka en Dingane de Zoeloe-voorvaders, maar kerkelijk wordt vader Postma de voorvader van de Gereformeerde Zoeloe.

Hetzelfde verschijnsel ontmoeten we in het feit dat van de Bantoe-kerken verwacht wordt, dat ze de Drie Formulieren van Enigheid onderhouden. Ik ga voorbij aan het feit dat we hier handelen volgens het Roomse beginsel van de **fides implicita**, want de belijdenisgeschriften zijn niet verkrijgbaar in de Bantoe-talen, althans niet in het Zoeloe. Is het etisch verantwoord kerkleden te laten geloven in formulieren die voor hen niet verkrijgbaar zijn?

Maar zelfs wanneer de formulieren in de Bantoe-talen verkrijgbaar zouden zijn, zouden ze voor de doorsnee Bantoe helemaal onbegrijpelijk zijn. Met mijn beperkte ervaring in vertaalwerk ben ik tot de ontdekking gekomen dat met name grote gedeelten van de **Dordtse Canones** en wat de Geloofsbelijdenis betreft, de uiteenzetting van de Drie-eenheid (persoon en wezen), eigenlijk niet te vertalen zijn. Dat is trouwens niet verbazingwekkend. Op een zeker moment in de geschiedenis van Gods volk hebben dwalingen de kop opgestoken in een historisch-cultureel en wijsgerig bepaald gewaad. De kerk heeft een Schriftuurlijk antwoord gegeven maar kon dat antwoord alleen geven in termen die tot haar beschikking stonden. Zo draagt het taal-kleed van onze belijdenis onmiskenbaar cultuur-historisch bepaalde en soms specifiek wijsgerige sporen (**natuur, persoon en wezen, lichaam en ziel**).

Wanneer het Woord van God in overeenstemming met de Drie Formulieren grondslag van de Bantoe-kerken is, wordt de Bantoe opgenomen in ons historische verleden en wordt hen gedwongen om deel te hebben aan onze cultuur-historische patronen als weg naar God. Bovendien wordt dan de indruk gewekt alsof de Westers-bepaalde Gereformerdheid het Christelijk Bantoe-ideaal moet zijn.

Gilhuis bespreekt in zijn boek „**Ecclesio-centrische aspecten van het Zendingswerk**” uitvoerig hoe de inheemse kerken van Midden-Java in hun eigen kerkorde hebben verklaard voorlopig de Heidelbergse Catechismus te aanvaarden. De belangrijkste overweging was dat het grootste deel van de H.C. in beslag wordt genomen door een verklaring van het Apostolicum, de Decalooog en het Onze Vader. We moeten erop letten dat die inheemse kerken zelf na uitvoerig beraad en na grondige voorbereiding deze keus gemaakt hebben.⁹⁾ De andere twee belijdenisgeschriften zijn door hen niet aanvaard. Zo lezen we ook over de Lutherse Batak-kerk:

¹⁾ Dit referaat is door mij gehouden op de jaarlijkse conferentie van Gereformeerde zendingen op 26 nov. (1970) te Pretoria en wordt hierbij op verzoek gepubliceerd. Bepaalde punten uit de discussie zijn in het opstel verwerkt. Overgenomen uit „In die Skriflig”, juni 1971.

²⁾ Christelijke Encyclopaedie, 2e druk, s.v.

³⁾ Wezen van het Calvinisme, Franeker, 1941, p. 7,15.

⁴⁾ Uit een bloed, Rapport en 'n Besluit van die Algemene Sinode van Die Gereformeerde Kerk in S.A., Potschefstroom, 1961, p. 29.

⁵⁾ Op Die Horison, Jrg. 22, nr. 2, juni 1960, p. 29.

⁶⁾ Uit een bloed, p. 56.

⁷⁾ Zie F. J. Pop, Bijbelse Woorden en hun Geheim, 's-Gravenhage, pp. 227-230.

⁸⁾ African Nationalism, 2e dr., Kaapstad, 1961, pp. 30-31-32.

⁹⁾ Kampen, 1955, pp. 14-53.

J. Vonkeman - Richmond, Natal

„The Church found it difficult to understand the classic sixteenth century doctrinal statement of the Lutheran Church like the Confessio Augustana...“¹⁰⁾ (De Kerk vond het moeilijk de klassieke 16e eeuwse leerstellingen uitspraken van de Lutherse Kerk zoals de Confessio Augustane te begrijpen), en heeft besloten die niet te aanvaarden. Dr I. J. van der Walt¹¹⁾ is ook van mening dat de jonge kerk zelf een besluit moet nemen over de belijdenissen van de oude kerk.

Nu is mijn vraag: **hebben wij in het verleden de Bantoeerken de kans gegeven zelf over deze zaken na te denken? Hebben we de kerken voorbereid — en dat kost jaren — zelfstandig besluiten te kunnen nemen over deze materie? Hebben wij de Bantoeerken duidelijk gemaakt dat hier een probleem ligt?** Het is me bekend dat er gezegd is dat we de Drie Formulieren aan de Bantoeerken overdragen als leengoed, maar ik betwijfel of dat tot de Bantoeerpredikanten en -ouderlingen — voorzover deze formulieren hun bekend zijn is doorgedrongen.

Hetzelfde kan gezegd worden met betrekking tot de Kerkorde die in de Bantoeerken is overgeplant zonder dat hun gevraagd is of die Kerkorde voor hen aanvaardbaar is. Dat konden we ook niet vragen omdat de Kerkorde — voorzover mij bekend — in geen enkele Bantoeetaal beschikbaar was.

In het zendingswerk in Zuid-Natal heb ik speciale cursussen gegeven aan toekomstige ambtsdragers. Daar zijn opnieuw de belangrijkste punten van de Heid. Cat. en de beginselen van de Dordtse K.O. (zelfstandigheid van de plaatselijke kerk, kerkelijke tucht, enz.) aan de orde gesteld. Nadat de kerken geïnstitueerd waren, zijn de afgevaardigden naar de classis gegaan met een credentiebrieven waarin stond dat ze zouden samenwerken in besluitvorming in overeenstemming met de Schrift en de Catechismus, volgens de beginselen van de K.O. Die credentiebrieven zijn zo opgesteld, omdat we van mening waren dat kerken niet gebonden mogen worden aan wat hun onbekend is (in casu de N.G.B. en de Vijf Artikelen van Dordt). Tot mijn grote verbazing is deze credentiebrieven zonder meer aanvaard op de Zoeloe-classis. Later heb ik ingezien dat mijn verbazing volledig ongegrond was omdat niemand van de afgevaardigden ook maar enige notie had van het probleem en geen kennis bezat van de grondslag van de kerkgemeenschap waarop ze verondersteld worden te staan. We zouden in de credentiebrieven evengoed de tweede Zwitserse Confessie genoemd kunnen hebben.

Vanuit deze grondslag (Drie Formulieren en D.K.O.) van het kerkelijke Bantoeleven, behoort de Bantoe-christen opgevoed te worden in de richting van het kerkelijke leven van de blanke. Wanneer deze grondslag ernstig genomen wordt, mogen geen kerken gesticht worden voordat althans de ambtsdragers in hun eigen taal kennis genomen hebben van de Drie Formulieren. Dit impliceert dat zendingen zich zullen moeten bezighouden met beschavingswerk om de ongeletterde kerkleden te verheffen tot het cultuurniveau van genoemde belijdenisgeschriften. Blijkbaar hebben we die grondslag echter niet ernstig bedoeld want na lange jaren van zendingswerk zijn de Formulieren nog niet in de Bantoe talen beschikbaar. Omgekeerd hebben we ook weinig ernst gemaakt met het theoretische zendingsbeleid van een eigen kerkverband met een eigen vorm en karakter. We hebben immers nooit een poging aangewend om de Bantoeerken waarlijk Bantoeerken te laten zijn onder hun eigen Heer en

¹⁰⁾ Peter Beyerhaus en Henry Lefever; The Responsible Church and The Foreign Mission, Grand Rapids, 1964, p. 87.

¹¹⁾ Eiesoortigheid en die Sending, Potchefstroom, 1963, p. 248.

Weer thuis

Het is mij een behoefte, nu ik na bijna acht maanden in het ziekenhuis te zijn verpleegd, weer „thuis“ ben iets aan de lezers van „Opbouw“ te zeggen.

U zult begrijpen dat het een diep ingrijpend gebeuren is geweest zó in een ziekenhuis terecht te komen en daar zó lang te moeten verblijven.

Van wat ik daar ondervond moge ik iets vertellen.

In de eerste plaats dit dat ik de waarheid mocht ervaren van het psalmwoord: „De

HERE is mijn herder, mij ontbreekt niets... Zelfs al ga ik door een dal van diepe duisternis, ik vrees geen kwaad, want Gij zijt bij mij; uw stok en uw staf, die vertroosten mij.“ Ik heb het beleefd dat er dingen in je leven kunnen gebeuren die je een doodschrik zouden bezorgen als je van te voren wist dat ze zouden plaats vinden, maar waarvoor je als ze achter de rug zijn kunt danken.

Voorts wil ik de zeer velen die op allerlei manier van hun christelijk meeleven blijk gaven hartelijk danken. Ik heb daardoor met ontroering en vreugde beleefd wat een levende gemeenschap betekent.

Verder wil ik ook hier zeggen dat ik verwonderd en dankbaar ben voor de medische en verpleegkundige verzorging die ik in het V.U.-ziekenhuis heb ontvangen. Die waren boven alle lof verheven.

En ten slotte: ik hoop dat God mij de kracht zal geven nog in „Opbouw“ te kunnen schrijven.

C. Veenhof

Broeder Jezus Christus. Ons zendingswerk lijdt daarom aan **tweslachtigheid**. Aan de ene kant staat het theoretische zendingsbeleid, neergelegd in synodale besluiten en rapporten, dat alleen maar theorie gebleven is; aan de andere kant komt onze praxis neer op een soort **civilizado-beleid**. De praktijk staat lijnrecht tegenover het theoretische beleid van eigen kerkelijke ontwikkeling. Afgezien van de vanzelfsprekende overdracht van de Drie Formulieren en de Kerkorde aan de Bantoeerken blijkt dat ook uit de liturgie van de meeste Gereformeerde Bantoeerken. T.a.v. prediking, catechese en pastorale arbeid is ook weinig of niets bijgedragen om de Bantoeerken waarachtige Bantoeerken van en onder Jezus Christus te laten zijn.¹²⁾ Ook hier is de Bantoe-christen ingelijfd in ons historisch gequalificeerde kerkzijn.

U moet in mijn woorden geen „negatieve kritiek van een Hollander“ proeven. Mijn ambtelijke loopbaan is van het begin af in broederlijke samenwerking verweven met het zendingswerk van Die Gereformeerde Kerk in S.A. Daarom richt zich de kritiek die ik in uw midden leg, ook op mijzelf. Vanwege de ernst van de zaak moeten we ons bezinnen op onze opdracht, nl. hoe we Christus moeten brengen als de Heer van het Bantoeleven, „incarnate in the language and life of every people“¹³⁾ (vleesgeworden in de taal en het leven van elk volk), voordat we overal nieuwe zendingsacties op touw zetten en nieuwe Bantoeerken stichten. De blanke bezoekers die bij bijzondere gelegenheden op onze zendingsvelden aanwezig zijn, zijn vol lof en dankbaar voor nieuwe bekeerde Bantoe-christenen, maar de zendingen zelf zuchten omdat „after so many years we have not reached this point of making an effective witness. We are still hacking desperately at the undergrowth of misunderstanding that separates us from even our African brothers in Christ.“¹⁴⁾ (wij er na zo vele jaren niet in geslaagd zijn een wezenlijke getuige te maken. We zijn nog wanhopig bezig met het wieden van het onkruid van misverstand dat ons zelfs van onze Afrikaanse broeders in Christus scheidt.)

2. EEN POGING NIEUWE WEGEN AAN TE WIJZEN

U hebt het volste recht na mijn kritische opmerkingen iets van positieve aard te verwachten. Of de aanwijzingen die ik hieronder geef, uw verwachting zullen bevredigen, zal uit de discussie moeten blijken.

■ Ambt en kerkorde

We gaan niet als tijdloze wezens met het Evangelie naar de Bantoe, maar we gaan als

Gereformeerden anno 1970, die door de Heilige Geest inzicht gekregen hebben in het verbond, de verhouding tussen kerk en staat, Woord en Geest, enz. Het zou van ondanbaarheid tegenover Christus getuigen als we de goede erfenis die we in de kerkgeschiedenis ontvangen hebben, aan de Bantoe zouden onthouden. We kunnen dat ook niet doen. Gereformeerden lezen de Bijbel met bepaalde inzichten, als kinderen van een Gereformeerd geslacht. We kunnen onszelf niet buiten de historie plaatsen; we kunnen niet uit onze historisch-bepaalde Gereformeerde huid kruipen. We kunnen het Evangelie alleen maar in de Bantoe-wereld brengen **als Gereformeerden**. Maar dat betekent niet dat we nu ook „een eindproduct“ van ons Gereformeerd-zijn zoals de Kerkorde, moeten overdragen aan de Bantoe-gemeenten. Om misverstanden te voorkomen wil ik duidelijk uitspreken, dat ik mij niet schaar achter de tendens van het boek van mijn gewezen collega M. R. van den Berg.¹⁵⁾ Ik erken dat er veel Schriftuurlijke wijsheid in de Kerkorde te vinden is. Maar desondanks moet erkend worden dat de K.O. zijn historische accidentaliteit heeft. Het kan moeilijk worden volgehouden dat t.a.v. de ambten, zoals in de K.O. geformuleerd, het laatste (Schriftuurlijke) woord gezegd is. Men kan allerlei redenen noemen, waarom de zending gedurende de Reformatie-tijd nooit van start gegaan is. Rosenkrantz¹⁶⁾ zegt dat een van de oorzaken daarvan een te eng begrensde ambtsopvatting was. Het is een feit dat in het ambtsbegrip van de Reformatie de zending nooit binnen het gezichtsveld gelegen heeft. Calvijn heeft de zendingsopdracht afgewenteld op de stadsbesturen met een beroep op Jes. 49:23. In een oude preek lezen we: „Vor Zeiten hiess es wohl, geht hin in alle Welt; jetzt aber: bleib alda wohin dich Gott gestellt.“¹⁷⁾ (Vroeger gold wel: ga heen in de gehele wereld; maar nu: blijf waar God je gesteld heeft).

De begrensde ambtsopvatting heeft via de Franse K.O. zijn neerslag gevonden in onze Kerkorde met zijn drie ambten (eigenlijk vier maar het kerkelijke doctoren-ambt wordt ook door velen van ons niet serieus genomen). Ik ben het dan ook eens met een opmerking van A. A. van Ruler: „Het is niet geraten zich principieel-theologisch vast te leggen op het drietal ambten van het Gereformeerde Kerkrecht.“¹⁸⁾ Wanneer we doen alsof in Dordrecht het laatste woord gezegd is „kom die slagskaduwees van traditionalisme, ortodoksisme en valse konservatisme en word vergeet dat die leiding van die Heilige Gees nie sedert die 16e eeu stilgestaan het nie.“¹⁹⁾

In het volslagen andersoortige Bantoeleven moeten we in de zending over meer ruimte beschikken dan we in de K.O. vinden. Die

¹⁵⁾ De Gekerkerde Kerk, Amsterdam, 1969.

¹⁶⁾ Gerhard Rosenkantz, Weltmission und Weltende, Gütersloh, 1951, p. 48, deel 2 in „Beiträge zur Missionswissenschaft und Evangelischen Religionskunde“.

¹⁷⁾ Zie aantekeningen 16.

¹⁸⁾ Bijzonder en Algemeen Ambt, Nijkerk, 1952, p. 65.

¹⁹⁾ S. du Toit, Bybel, Skepping, Evolusie, p. 234, aangehaald via Geref. Theol. Tijdschrift, mei 1970 in een bespreking van dit boek.

ruimte wordt in de Schrift gegeven. De Schrift spreekt veel minder „ambtelijk” over de ambten dan wij doen. Men krijgt de stellige indruk dat in de jonge gemeenten van het N.T. de door de Here gegeven charismata onmiddellijk werden ingeschakeld in de opbouw van de gemeente. Prof. Floor zegt dan ook: „Wat ons 'n amp noem, is eintlik 'n openlike deur die gemeente erkende charisma”.²⁰⁾ Zo is een ambt een gave die ter wille van de orde in de gemeente geïnstitutionaliseerd is.

²⁰⁾ In dieselfde Spore, Potschefstroom, 1964, p. 33, ook p. 43.

Persschouw

Over suiker en nog wat.

Onlangs heb ik in de Persschouw gewezen op de weerzinwekkend eenzijdige voorlichting waarop ons volk, speciaal ten opzichte van de derde wereld, wordt getraakteerd.

Deze voorlichting is op zichzelf reeds een kwalijke zaak, maar ze wordt bepaald verderfelijker als men op grond van dergelijke informatie tot handelen komt.

Dan kan het b.v. gebeuren dat onze geldelijke en andere steun ten goede komt aan geheel anderen dan waarvoor we die bestemd hadden. Of dat daarmee radicaal tegenovergestelde doeleinden worden bevorderd dan die waarop wij bij onze steun het oog hadden.

Op deze afschuwelijke gang van zaken werd ik dezer dagen geattendeerd in verband met de z.g. „rietsuikeractie”.

Zoals men weet werden in ons land overal „rietsuikerwinkels” geopend. Dat geschiedde veelal door enthousiaste jongelui die bewogen zijn met het verschrikkelijke lot van de paria's in Zuid-Amerika en Afrika. Men probeert zo voor de „rietsuiker” een veel hogere prijs te verkrijgen dan die welke op de wereldmarkt wordt berekend in de hoop dat dat aan de genoemde ongelukkigen ten goede zal komen. Tegelijk wil men zo protesteren tegen het handelsbeleid van de rijke landen, met name wat de suiker betreft.

Heel velen spreekt dit „rietsuikerproject” toe.

Waarom zou men ook op deze wijze „de armen van deze wereld” niet helpen? Mijn vrouw b.v. heeft vaak deze „rietsuiker” gekocht.

Wat zijn nu de feiten?

Ik citeer hier eerst een artikel uit het Friesch Dagblad. Het is het volgende:

„Zelfs scholieren en bakvissen, die overigens het abc van de politiek moeten leren, weten mee te praten over suiker, die of uit bieten, of uit rietstengels wordt bereid. De rietsuiker heeft heel oude brieven: zij werd in de tijd van de kruistochten overal in Europa bekend en was een belangrijk handelsartikel. Eerst in de Franse tijd kwam de bietsuiker in produktie, vooral doordat het continentaal stelsel de import van rietsuiker verhinderde. Maar de rietsuiker stond hoger aangeschreven en omstreeks 1840 dreef Potgieter nog de spot met de Duitsers, die de bietenkroten 'idealiseren’.

Tegenwoordig worden in de EEG-landen enorme hoeveelheden bietsuiker geproduceerd en de prijs is gegarandeerd voor een bepaald kwantum per land.

Toen kwam er enkele jaren geleden een aktie op gang, om de bietsuiker te boycotten en alleen rietsuiker te vragen. Immers, de arme landen, zo zei men, werden de dupe van het EEG-beleid: de rietsuiker kwam uit die arme landen en de prijzen op de wereldmarkt waren zó laag, dat de producenten van rietsuiker geen behoorlijke prijs voor hun produkt konden krijgen. Om de arme lan-

den te helpen, moesten wij rietsuiker bestellen en de Nederlandse boeren moesten inplaats van bieten maar wat anders gaan verbouwen, aardappelen b.v. Maar dat zou voor onze economie kwalijke gevolgen hebben, mede omdat de bietsuiker aan zoveel mensen werk geeft. De verbouw van bieten geeft veel meer werk dan de teelt van granen b.v. Nu was het helemaal niet waar, dat de arme landen geen behoorlijke prijs voor hun rietsuiker kregen. Verreweg de meeste rietsuiker werd niet verbouwd voor de vrije markt, maar voor vaste afnemers tegen gecontracteerde prijzen, of in elk geval tegen minimumprijzen. Rusland kocht de suiker van Cuba, die vroeger tegen een behoorlijke prijs door Amerika werd afgenomen, Engeland heeft een contract met de verbouwers van rietsuiker, die tot het Britse Gemeenebest behoren. Slechts 12 procent van de gehele suikerproduktie komt op de vrije markt en is daar aan enorme prijsverschommelingen onderhevig. In de laatste maanden is de suikerprijs op die vrije markt met sprongen omhoog gegaan en in korte tijd steeg zij met vijftig procent.

Dat heeft voor een deel tijdelijke oorzaken. De suiker oogst is in Rusland slecht uitgevallen en hetzelfde geldt voor Cuba. Maar het heeft ook een algemene en blijvende oorzaak: Minister Lardinois heeft daarover belangwekkende mededelingen gedaan. De FAO, de Food and Agriculture Organization van de Verenigde Naties, de organisatie die onder leiding van onze landgenoot ir. Boerma zich bezig houdt met vraagstukken van voedselvoorziening en landbouw, heeft geconstateerd, dat de wereldconsumptie van suiker in 1970 in totaal 72 miljoen ton bedroeg, en is van oordeel, dat het gebruik in 1980 zal zijn gestegen tot ongeveer 94 miljoen ton. De helft van die toeneming van het verbruik wordt verwacht in de ontwikkelingslanden, 25 procent in de Westerse landen en eveneens 25 procent in het 'Oostblok’.

Dit betekent, dat er zowel voor de bietsuiker als voor de rietsuiker een behoorlijk prijshoudende markt mag worden verwacht, en dat ook de boeren in Nederland zullen kunnen doorgaan met de verbouw van suikerbieten, zonder dat hun daarbij verweten wordt, dat zij de arme landen daardoor de das omdoen.”

Zo'n zakelijk artikel geeft al een geheel ander beeld van de situatie.

Maar nog meer ontnuchterend was wat ik ongeveer gelijktijdig las. Het is een uitspraak van de heer IJska, voorzitter van de christelijke bond van werknemers in de agrarische bedrijfstakken en tabaksverwerkende industrieën.

Deze vakbondsleider heeft enkele maanden Zuid-Amerika bereisd om zich op de hoogte te stellen van de situatie daar. En deze onverdachte getuige verklaarde o.a. het volgende:

„Een van de eerste klappen, die ik op mijn werkbezoek door Latijns-Amerika in het gezicht kreeg, was in Noord-Brazilië. Ik vertelde de arbeiders in de rietsuikercultures van de rietsuikerakties in Nederland. Ik kreeg toen van een van die arbeiders te horen: „Waar heb je het eigenlijk over? Al krijgen de eigenaren ook tien keer zoveel voor hun suiker, wij beuren geen cent meer. Wij kunnen zelf niet eens de suiker voor eigen gebruik betalen. Dan ben je klaar met rietsuikerakties”. Ik moet u zeggen: de rietsuikerakties hier in Nederland leveren de agrarische arbeiders daar geen enkel voordeel op”.

Als dit zo is, en men kan aan de waarheid van wat de heer IJska vertelde moeilijk twijfelen, dan komen de revenuën van de „rietsuikeracties” alleen maar ten goede aan de lieden wier doen en laten men zo hartgrondig haat! Dan zijn de exploitanten van de „rietsuikerwinkels” onbewust en onbedoeld zebazen en handlangers van de door hen verfoede kapitalisten!

Uit wat ik hier citeerde kan men weer duidelijk zien hoe eenzijdig onze informatie is en welke ellendige gevolgen deze geeft.

Ik denk in dit verband ook aan de rel die ontstaan is in verband met de weigering van minister Boertien om een subsidie te verlenen aan de aktie tegen de Angola-koffie. Een aktie die indirekt steun wil bieden aan de „bevrijdingsbewegingen” in de Portugese koloniën.

Men schijnt niet te weten — of te willen weten — waarmee men daarin te doen heeft.

Ik heb onlangs hier verteld welke beestachtige methoden deze „vrijheidsbewegingen” er op nahouden en hoe voluit communistisch ze zijn. De lezers herinneren zich misschien ook nog wel het jubelende telegram dat een leider daarvan aan Brezjnef stuurde.

Ook als men geen goed woord over heeft voor het kolonialisme van Portugal zal men zich wel tien maal dienen te bedenken voor men deze „bevrijdingsbewegingen” steunt.

Moet men soms de éne Beëlzebul steunen in diens strijd tegen de andere?

Het komt er wel heel erg op aan dat men weet wie of wat men steunt als men — terecht — bewogen is over de nameloze ellende in de „derde wereld”.

C. V.

Boekbespreking

Jongeling over de geschiedenis

„De geschiedenis is het schouwtoneel van veel menselijke dwaasheden, maar zij getuigt ook overal van Gods daden”.

„Wie de bril van de Schrift opzet zal op elke bladzij van het historische Gods gangen door de eeuwen bespeuren en Zijn voetstappen opmerken, al geldt ook hier, dat wij niet alles zullen verstaan”.

Twee uitspraken van de heer Jongeling in het woord vooraf van zijn nieuwe boek „Het vlammeend schrift.”¹⁾ De titel van het boek is ontleend aan Groen van Prinsterer, die de geschiedenis „het vlammeend schrift van de levende God” heeft genoemd.

Het boek bevat een aantal opstellen over de geschiedenis. De meeste hiervan zijn reeds eerder verschenen als hoofdartikelen in het Nederlands Dagblad. De twee geciteerde uitspraken geven duidelijk aan wat de visie van de heer Jongeling op de geschiedenis is. Duidelijkheid: het is één van de positieve punten van dit boek. De heer Jongeling steekt zijn mening niet onder stoelen of banken. Bovendien verstaat hij de kunst om moeilijke zaken helder en eenvoudig uiteen te zetten, waardoor zijn boek geschikt is voor een groot lezerspubliek. Het is daarom jammer dat sommige artikelen gekenmerkt worden door een ouderwets taalgebruik. Zo heeft de schrijver het ergens over een „maanwoord”. Jongere lezers zullen dan allereerst aan de ruimtevaart denken en niet aan het woord vermaning.

En wat te denken van de „afgeknotte tronk van het reformatisch beginsel”? Zulke taal verstaat de jongere generatie niet.

Belangrijker echter is de inhoud van het boek. Een artikel over de Dordtse Synode van 1618-1619 blijkt duidelijk geschreven vanuit de achtergrond van de kerkelijke moeiten die hebben geleid tot het recente schisma. Daardoor komt de auteur tot ongeoorloofde generaliseringen. Zoals blijkt uit de slotconclusie: „De grote kerkelijke en staatkundige twistvragen van toen zijn in feite ook die van nu. Nog vandaag staan gereformeerden en Arminianen, Calvinisten en libertijnen tegenover elkaar in de geestesworsteling welke door de eeuwen heen in Nederland is gevoerd.” (59). Het zal de lezer van „Opbouw” duidelijk zijn wie volgens de heer Jongeling vandaag de echte gereformeerden zijn.

Lezenswaard zijn verder de hoofdstukken over de Russische- en Duitse geschiedenis. Het hoofdstuk over de Duitse geschiedenis heeft tot titel „de Duitse revolutie”. Met deze revolutie wordt bedoeld de opkomst van het

nationaal-socialisme en het aan de macht komen van Hitler. De auteur wijst vooral op de wijsgerige achtergronden. Dat is te waarderen, maar hij is niet aan het gevaar van de eenzijdigheid ontkomen. Met te wijzen op de invloed van wijsgeren als Kant, Schopenhauer, Hegel en Nietzsche alléén komt men niet tot een bevredigende verklaring van een historisch verschijnsel als het nationaal-socialisme. Als men deze hoofdstukken leest krijgt men de indruk dat de geschiedenis een logisch proces is. Het lijkt of de gebeurtenissen elkaar onvermijdelijk opvolgen. De heer Jongeling gaat bijna geheel voorbij aan de sociaal-economische factoren in de geschiedenis. Dit vindt zijn oorzaak in de these dat verval in de kerk leidt tot verval in de staat. Duidelijk blijkt dit uit de opmerkingen van de auteur over de Russische revolutie. Als achtergronden van de revolutie worden bijvoorbeeld genoemd de dwalingen in de Russische kerk zoals de afwijzing van het „filioque”, de leer dat de Heilige Geest uitgaat van de Vader en de Zoon. Hier hebben de vooronderstellingen de heer Jongeling parten gespeeld, waardoor de „verklaring” van een ingewikkeld historisch proces als de Russische revolutie wel heel simpel wordt. Wat ongenueanceerd vind ik ook de visie van de auteur op de buitenlandse politiek van de Sowjet-Unie na 1945. Blijkbaar heeft hij geen kennis genomen van het artikel van de historicus Von der Dunk over de nieuwe visies op het ontstaan van de Koude Oorlog. (In het tijdschrift „Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden”, deel 85, eerste aflevering 1970).

Het laatste hoofdstuk van het boek gaat over „de wereld van morgen”. Hierbij kijkt de schrijver niet terug naar het verleden, maar vooruit naar de toekomst. Met veel opmerkingen in dit artikel kan ik het van harte eens zijn, vooral als de heer Jongeling

spreekt over de bijbelse toekomstverwachting. Er wordt echter niet uitsluitend gesproken over de toekomst, maar ook over het heden. In de wereld van vandaag ziet de auteur alleen maar ongerechtigheid en wetteloosheid. Typerend voor de visie van de heer Jongeling is bovendien de uitspraak: „Wat afvalt van de hoge God, móét vallen. Wie de Christus der Schriften verwerpt, komt eenmaal bij de antichrist terecht” (137). Vooral de eerste zin vind ik ongelukkig geformuleerd. De toorn van God treedt toch niet in werking als een soort automatisme? Dit determinisme, vrees ik, is geen vrucht van bijbels denken maar eerder een produkt van bepaalde wijsgerige invloeden.

Het is te betreuren, dat het boek geen literatuurlijst bevat. Er wordt nogal wat geciteerd uit de werken van Groen van Prinsterer. Het lijkt echter bij sommige artikelen in dit boek of er na Groen geen historicus van enige betekenis meer is geweest. Men zal moeten bedenken dat in de tijd van Groen van Prinsterer de moderne geschiedwetenschap pas in de kinderschoenen stond.

Mijn grootste bezwaar blijft echter dat dit boek met zijn generaliserende en ongenueanceerde „verklaringen” van historische verschijnselen te veel is geschreven in de geest van het zó-is-het. De visie van de heer Jongeling op de geschiedenis is de enig juiste. Deelt men die visie niet volledig, dan laadt men het odium op zich dat men van de heilige Schrift afwijkt. Dat is heel jammer; discussie over het probleem van de zin der geschiedenis is dan niet goed meer mogelijk.

¹⁾ Het vlammend schrift. Momentopnamen uit de strijd der geesten. Uitgave „De Vuurbaak”, Groningen 1971.

AMSTERDAM

J. P. STOOP

Mr. and Mrs. Henry Pott
request the honour of your presence
at the marriage of their daughter

Margaret

to

Mr. Dick VanOord

on Saturday, the eighteenth of March
nineteen hundred and seventy-two
at two o'clock

Christian Reformed Church
Rev. A. Vandenberg officiating
McAdam Avenue, Nashwaaksis, N.B.

De Heer en Mevrouw Van Oord-Hamoen
delen U met grote vreugde
en dankbaarheid mede dat hun zoon

Dick

in het huwelijk hoopt te treden
met Mejuffrouw

Margaret Pott

Hun huwelijk zal D.V. voltrokken worden
in de

Christian Reformed Church
te Nashwaaksis, N.B. Canada
op 18 maart 1972.

Ons vakantie reisplan 1972

OOSTENRIJK

De reizen naar Oostenrijk zijn volgeboekt. Voor de kampeerreis naar het Bregenzerwald kunnen nog slechts enkelen intekenen. Vertrek 17 juli D.V. Prijs 300 gld (all in).

Aanmelden bij de reis/kampeerder J. Wijnsma,
Langrousterwei 296 A, Ooster Nijkerk, tel. 05192 - 293.

ITALIE

Een gezellige jongerenreis naar Limone aan het Gardameer met vele mogelijkheden tot excursies o.a. Venetië en Verona. We vertrekken D.V. op 10 en 17 en 24 juli voor 13 dagen.

Prijs 495 gld.

Om aan alle wensen te kunnen voldoen, willen we zelfs een reis van 10 dagen inlassen op 20 juli. Prijs 430 gld.

Folders op aanvraag.

Inlichtingen Ds S. Wijnsma, Zaan 21, Zwolle, tel. 05200 - 32064.

Verwachtende de opstanding der doden en het eeuwige leven is heden in haar Heer en Heiland ontslapen mijn lieve vrouw, onze lieve en zorgzame moeder, groot- en overgrootmoeder

Francina Antonia van Rongen-den Otter

Zij mocht ruim 78 jaar leven.

Schiedam:

J. B. van Rongen Sr.
A. E. van Rongen

Launceston:

G. van Rongen
S. van Rongen-van Schijndel

Santpoort:

J. B. van Rongen Jr.
M. van Rongen-Planken

Eindhoven:

M. E. Burema-van Rongen
H. J. Burema

Vlaardingen:

L. van Rongen
M. van Rongen-de Jong

Gorinchem:

F. A. van Rongen
C. van Rongen-Stuhlmüller
klein- en achterkleinkinderen

Schiedam, 18 februari 1972
Burg. van Haarenlaan 366

De begrafenis heeft dinsdag plaats gevonden.

Meisje, 24 jaar, sociaal beroep,
zacht karakter,

zoekt kennismaking

met jongeman tot 30 jaar.
Alle brieven worden beantwoord.

Brieven onder nr. 252 bureau „Opbouw”,
Slotlaan 220, Zeist.

BIJBELS DENKEN OVER ISRAËL EN DE KERK

door Mevr. E. W. Hiebendaal.

Israëls toekomstige taak in het Koninkrijk

Uitgave

Comité tot verb. v.d. Waarheid der Schriften,
Rotterdam. Giro 346974. Tel. (010) 285076
Prijs f 5,90. 160 biz.

Meisje, 22 jaar,
woonplaats Utrecht,
zoekt

correspondentievriend(in)

Brieven onder nr. 262 bureau „Opbouw”,
Slotlaan 220, Zeist.

Drukkerij Steenberg

ZEIST - TELEFOON 03404 - 12452

★

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerij